

Spelen met planten in Tuinen Mien Ruys

Johan Meeus & Saskia de Wit

vrijdag 1 oktober 2010

Jaarlijks organiseert de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur (NVTL) een seminar over tuinontwerp, in samenwerking met Tuinen Mien Ruys te Dedemsvaart. Experts geven hun visie op tuinen en de deelnemers gaan vervolgens in een ontwerpworkshop zelf aan de slag. Na eerdere edities over de onderhoudsvrije tuin, reizen in de tijd, bruggen bouwen, en kunst in de tuin stond het vijfjarig jubileum in het teken van planten. Welke rol kunnen planten spelen in het leggen van relaties met de omgeving en de compositie van de ruimte? Wat gebeurt er in de loop van de tijd en met het verstrijken van seizoenen? Wat is het effect van textuur, licht en schaduw, strijklicht en tegenlicht? Welke verhalen vertellen de beplantingen over natuur, kunst en cultuur?

Om inspiratie te bieden voor experimenten werd tijdens het lustrumseminar van 4 september 2010 de beplanting vanuit verschillende invalshoeken belicht: die van de kweker, de tuinvrouw en de landschapsarchitect. De kweker Brian Kabbes verzamelt materiaal van planten in hun natuurlijk habitat, kruist en selecteert daarmee tot er nieuwe, tuinwaardige exemplaren ontstaan. Hij zoekt zijn exemplaren vooral op de hogere berghellingen, waar de voorvaders en moederplanten staan van een winterhard en droogtebestendig assortiment. Tuinvrouw Tineke Grin heeft oog voor groei, bloei en verval van tuinplanten tijdens het seizoen en gedurende de jaren. Landschapsarchitect Paul Achterberg is gefascineerd door de grenzen van ruimtes en de subtiele variaties, die daarin op alle schalen mogelijk zijn. Hij maakt het verband met het omringende landschap inzet van ontwerp.

Vijf thema's – ruimte, tijd, licht, textuur en betekenis – leverden de invalshoeken waarmee in kleine groepjes de werking van planten in de Tuinen werden bekeken, om met de conclusies voorstellen te doen voor nieuwe experimenten en andere rangschikkingen. Door te oefenen in scherp waarnemen en vervolgens te experimenteren met plaatsvervangende materialen, werden modelmatige voorstellen ontwikkeld.

Ruimte

Een tuin is een ruimtelijke sculptuur, opgebouwd uit planten. Bomen, heesters, hagen en vaste planten vormen de basis. Daarmee wordt ruimte gevormd, de aandacht getrokken, een route uitgezet en de weg gewezen. Alles draait om organiseren van de ruimte en relaties leggen tussen binnen en buiten. Wanneer je door een venster de tuin waarneemt, glijdt je blik over de open ruimte, gestuurd door hogere planten, om tot rust te komen bij een bijzonder accent. Sommige delen worden aan het

zicht onttrokken. Achter een grote groep heesters of grassen gaan verborgen verleiders schuil, waarvan al wandelend telkens een tipje van de sluier wordt opgelicht. Door planten slim in te zetten, wordt je blik getrokken naar taferelen, die ver buiten de tuin kunnen liggen.

Paul Achterberg liet de deelnemers voorbeelden zien van oude parken in ons omringende landen, weelderige tuinen waarin je je verbonden voelt bij de grotere omgeving van het landschap. Die verbinding bestaat niet alleen uit weidse uitzichten, maar zit ook in de afwisseling van een massieve en een transparante wand, de schaduw van beboste randen ten opzichte van zonverlichte parterres of in de keuze van een bontbladige geranium aan de voet van een zuil, omdat de bladkleur verwijst naar de muur van het kasteel erachter. In zijn eigen ontwerp voor de Stadstuinen in Amstelveen is dat principe uitgewerkt, gestileerder dan in een bos of open landschap, om begrijpelijk te zijn in een stedelijke context.

Tijd

Een tuin moet tijdens alle seizoenen iets te bieden hebben en mag in de loop der jaren mooi oud worden. Telkens gaat een tuin een andere relatie met de omgeving aan, voor diegenen die daar oog voor hebben. Het is de opgave van het ontwerp, maar ook van onderhoud om de planten in loop van de tijd dusdanig te begeleiden, dat er na de gebruikelijke groeipiek in het voorjaar voldoende kracht overblijft om ook in de zomer en in het najaar opnieuw te pieken. Veel borders gaan tijdens de seizoenen als een nachtkars uit, veel tuinen raken in de loop der jaren overwoekerd door een enkele soort waar geen kruid tegen gewassen is.

Sommige aspecten van groei, volwassen worden en verval ervaar je ook in de afzonderlijke tuinen van Mien Ruys. Daar voel je haarscherp aan welke tuin een verjongingskuur doormaakt en waar het verval op de loer ligt. Een enkele najaarsstorm of ziekte van bepaalde soorten kan de compositie in de war sturen. Erik de Jong hield tijdens het seminar over tijdreizen in 2007 een pleidooi voor het creatief verjongen van tuinen en parken. Volgens hem kan je de groei van beplanting in een tuin niet stoppen door er een stolp overheen te plaatsen. Groei, bloei en verval zijn niet stil te zetten door veranderingen te verbieden. We willen nu vooral de loop van de geschiedenis en de verhalen van voorgangers af kunnen lezen.

Bloeitijden worden bewust in het ontwerp meegenomen, zoals te zien in de grote border met zomerbloemen, die Mien Ruys in de jaren '20 ontwierp. Ertegenover staan verspreid in een ruim grasveld vroegbloeiende heesters, zodat de blik naar links of naar rechts wordt getrokken, afhankelijk van het seizoen.

Licht

Een tuin op het noorden of op het zuiden maakt een groot verschil, niet alleen voor het dagelijks gebruik op het terras maar ook voor de planten en de bloemen, die opbloeien en verwelken wanneer ze vol in de schijnwerper staan. Zonder licht is er geen kleur, diepte en groei. De ochtendzon bevat meer blauw, terwijl de ondergaande zon wordt gedomineerd door rood. Daarmee verschiet een border dagelijks van kleur. De lichtval kan bepalen waar je blik op wordt gericht. Strijklicht en tegenlicht kunnen texturen en patronen naar voren brengen, die in het volle licht verborgen blijven, tegenlicht bij het betreden van een ruimte staat garant voor dramatiek. De afwisseling van licht en schaduw biedt spanning en mysterie. Bovendien geeft schaduw diepte in een beplanting, terwijl een lichte achtergrond juist naar voren komt.

Textuur

De vorm van de bloeiwijze, de hoogte van de stengels, de bladvorm, en de uitgebloeide verschijningsvorm bepalen in hoge mate het karakter van een plant. En met de wisselwerking tussen al deze vormen staat of valt de compositie van de beplanting, net als de noten in een melodie. Herhalen van aspectbepalende planten geeft ritme aan een border, overduidelijk of heel subtiel, als een fanfare of een Beethoven-sonate. De keuze voor de verschillende korrelgrootten is bepalend voor het ontwerp, met solitairen, gemengde beplantingen en grote of kleine groepen als bouwstenen. Sommige soorten komen het best tot hun recht als solitair, puntvormige accenten op de juiste plaats, andere planten gedijen in grote vlakken of lange lijnen.

Tineke Grin liet niet alleen borders uit de Tuinen zien, die in vol ornaat staan maar vestigde ook de aandacht op dode stengels, afgestorven stelen, bloemen in de knop, verkleurend blad. Doordat ze verantwoordelijk is voor het dagelijks onderhoud ziet ze allerlei nuances van vorm, kleur en licht die bezoekers meestal over het hoofd zien. Prachtfoto's illustreerden een bijzonder scherpe manier van kijken.

Betekenis

Ook zonder plattegrond van de oorspronkelijke beplantingsplannen in de hand is duidelijk waar de oudere, de nieuwere en de nieuwste Tuinen van Mien Ruys liggen. Het assortiment is voortdurend aan verandering onderhevig, enerzijds door ziektes en nieuwe ontdekkingen, anderzijds door veranderende opvattingen over natuur, kunst en cultuur. Bepaalde plantensoorten roepen onmiddellijk

associaties op met de tijd waarin de tuin is ontworpen, of met bepaalde functies zoals aan Taxus de bijbetekenis van een begraafplaats kleeft. En wat te denken van de natuurlijke omgevingen waar planten naar kunnen verwijzen, exotische oorden of het omringende landschap, prairie, bos, moeras? Een tuin kan de uitdrukking zijn van het landschap waar die in ligt, door planten die zijn afgestemd op de natuurlijke gegevens, de grondsoort, het klimaat, zon en wind. Ze kunnen een visueel commentaar geven op de relatie tussen mens en natuur door ze met allerlei kunst- en vliegwerk in onnatuurlijke maar kunstzinnige vormen te dwingen, of ze juist aan hun lot over te laten.

Brian Kabbes vertelde geestdriftig over de eeuwenlange zoektocht naar exotische planten, die vaak vanuit Mexico, China en Turkije via Engelse verzamelaars naar Nederland kwamen. Zelf zoekt hij vooral stuifmeel van planten op zorgvuldig bepaalde groeiplaatsen. Daarmee legt hij de plantengezelschappen in hun natuurlijke habitat vast, waarmee nieuwe plantschema's worden bedacht. Als kweker verdedigde hij de stelling dat tuinplanten die in Nederland niet winterhard en droogtebestendig zijn, het niet waard zijn te worden aangeplant. Tuinieren ziet hij als onnatuurlijke bezigheid, planten moeten in een tuin uit zichzelf kunnen overleven: "Planten die vragen, worden overgeslagen". Dat geeft te denken over een groot deel van het plantenassortiment dat voortdurend in een gespreid bedje aan het infuus wordt gelegd, bijgestaan door een legertje groene vingers.

Spelen met planten

Met behulp van alternatieve materialen als bamboestokken, kippengaas, piepschuim, lapjes, karton, touw, lijm en ijzerdraad werd in de workshop de werking van planten in de ruimte gesimuleerd. De behoefte aan geborgenheid en zicht op de omgeving, het spel van licht en schaduw, de afwisseling van texturen, werd door de deelnemers uitgedrukt in archetypen als een vogelnestje, een omsloten tuin, een koepeltent waarin een gat is uitgespaard, een kleurenwaaier en een schakelkast, die voortdurend verandert wanneer je er doorheen beweegt. De ervaring leert dat de Tuinen de zintuigen prikkelen, de beplanting is een weldadige bron van inspiratie. Vernieuwende ontwerpen veranderen niet alleen de inrichting, maar verruimen ook de gevestigde zienswijze. Je krijgt er als het ware een nieuw paar ogen bij.